

Gràcies a l'esforç intel·ligent del Dr. Brück, coneixem ara força millor un moviment cultural que tan de prop ens interessa.

J. C. i A.

RENÉ VERRIER : *Études sur Arnaud de Villeneuve, 1240(?) - 1311.* (III : *Le Breviarium Practicae ou Arnaud de Villeneuve et l'Italie.* — IV : *L'étudiant de Naples*). Leiden, E. J. Brill, 1949. 172 pàgs. + VIII làms.

MIGUEL BATLLORI, S. I. : *La documentació de Marsella sobre Arnau de Vilanova y Juan Blasi.* Barcelona, Balmesiana, 1949. 46 pàgs. (AST, XXI (1948), 75-119.)

ANNELESE MAIER : *Handschriftliches zu Arnaldus de Villanova und Petrus Johannes Olivi.* I : *Ein neues Manuskript der theologischen Schriften Arnolds.* Barcelona, Balmesiana, 1949. 14 pàgs. (AST, XXI (1948), 53-66.)

MARTÍN DE RIQUER : *Un nuevo manuscrito con versiones catalanas de Arnau de Vilanova.* Barcelona, Balmesiana, 1950. 20 pàgs. + 1 làm. (AST, XXII (1949), 1-20.)

ARNALDO DE VILANOVA : *Cautelas de los médicos.* Traducción castellana y nota preliminar de J. A. PANIAGUA. Madrid, CSIC, 1949. («Archivos Iberoamericanos de Historia de la Medicina», I, 367-373.)

JUAN ANTONIO PANIAGUA : *La Patología general de Arnaldo de Vilanova.* Madrid, CSIC, 1949. («Archivos Iberoamericanos de Historia de la Medicina», I, 49-119.)

I. — La biografia d'Arnau de Vilanova és deficientíssima. Dels primers quaranta anys de la seva vida, les notícies són ben poques i la cronologia nulla. El document més antic que menciona el seu nom, de l'any 1281, el mostra ja com a metge de fama al servei del rei Pere *el Gran* i de la cort catalano-aragonesa; Arnau vorejava llavors, o depassava lleugerament, la quarantena. Hom comprèn, doncs, l'expectació despertada per l'anunci d'una obra en diversos fascicles, l'autor de la qual es proposa d'aclarir els períodes juvenils i més obscurs de la vida d'Arnau. L'autor és el francès René Verrier, historiador de la medicina, que publicà l'any 1947 un primer estudi sobre els orígens i la família d'Arnau.¹ El segon fascicle, consagrat al període en què Arnau seguí estudis de medicina a Montpeller, continua inèdit; però, mentrestant, el 1949 han vist la llum els fascicles III i IV, en els quals el Sr. René Verrier es proposa d'escatir l'estada d'Arnau de Vilanova a Itàlia com a estudiant i pràctic de la medicina.

D'aquesta estada no en tenim altre testimoni que el consignat al *Breviarium practicae* pel seu autor, quan al principi de l'obra dedica un pietós record al seu mestre Giovanni de Casamicciola, i, més endavant, parla de les pròpies experiències mèdiques en terres d'Itàlia. L'autenticitat del *Breviarium* és, doncs,

1. Vegeu-ne la meua recensió, *ER*, I, 299-302.

la base que suporta l'afirmació d'un període italià en els estudis i en la pràctica mèdica d'Arnau. Ja Diepgen, entenent-ho així, dedicà una recerca especial a la qüestió, tant més, que no tots els autors la resolen favorablement. Ara el Sr. Verrier ha replantejat el tema en el fascicle III, enfrontant dues tesis, que ell anomena *italiana* i *occitana*. Segons la primera, caldria assignar la paternitat del *Breviarium* a un autor italià, a fi de poder explicar les referències de persones i llocs, els italianismes de llenguatge i altres circumstàncies de l'obra. Així fou inventat al segle XVIII un Arnau de Nàpols, del qual no se sap res documentalment; i així sorgí, al segle XVI, l'arbitrària atribució del *Breviarium* a Arnau de Como, un metge del papa Benet XI († 1304). El Sr. Verrier no necessita desplegar gaire esforç per a enderrocar aqueixes fantasies i fer triomfar l'atribució tradicional del *Breviarium* a Arnau de Vilanova. Aquesta és la tesi que ell qualifica d'occitana; perquè, donant per establerta la conclusió del seu estudi anterior, fa a Arnau occità, i, més concretament, provençal.

Assegurada l'autenticitat del *Breviarium*, en el quart fascicle R. Verrier pretén descriure els estudis mèdics d'Arnau de Vilanova a Nàpols sota el mestratge de Giovanni de Casamicciola, metge de Carles I d'Anjou, que, en establir-hi la seva cort, reorganitzà l'ensenyament de la medicina segons el patró de Salern i en confià la direcció a Giovanni. El Sr. Verrier situa l'estada d'Arnau a Nàpols entre els anys 1267 i 1276, ran d'haver acabat els estudis a Montpeller i abans d'ésser nomenat metge de Pere *el Gran*, i la fa durar nou anys, d'acord amb el cicle universitari napolità. I considerant, així mateix, assolit aquest resultat, passa llavors a descriure quins foren els seus altres mestres, les matèries que cursà, els textos que aprengué i les altres circumstàncies de la seva estada a Nàpols.

En aquest breu resum recollim la línia principal en la investigació del Sr. R. Verrier, però no els desplegaments secundaris, alguns dels quals, per exemple els referents a l'autenticitat del *Regimen sanitatis* més extens i del *Regimen salernitanum*, assoleixen un fort interès per als especialistes. A falta de base documental, l'autor ha jugat abundantament els ressorts de la crítica històrica, tant externa com interna, i ha desplegat un esforç enorme a recollir els indicis de tota mena que poden ajudar a resoldre les difícils qüestions plantejades. Des d'ara, hem d'agrair al Sr. Verrier que hagi projectat tantes clàries sobre la formació escolar d'Arnau i que hagi establert l'existència d'un període napolità dels seus estudis. Ens dol, però, que, a força de manejar indicis i de forjar hipòtesis, acabi per aferrar-s'hi com si fossin resultats certs. Això li esdevé amb l'afirmació de la pàtria provençal d'Arnau, que estableix com a conclusió sòlida de la seva anterior recerca i es nega a modificar, malgrat la copiosa prova documental adversa que el P. Batllori i jo li oposarem en l'article de recensió de la seva obra als *AST* (XX, 1947). En els dos estudis que ara ens dóna, el Sr. Verrier incorre en el mateix defecte. Deixem de banda el primer, en el qual confirma els resultats obtinguts per Diepgen. Quant al segon, els passatges autobiogràfics i els altres textos allegats només permeten d'afirmar l'estada d'Arnau de Vilanova a Nàpols dintre el període de temps en què hi ensenyà Giovanni de Casamicciola i un cert exercici de la medicina allà mateix. Tota altra precisió sobre la durada dels estudis, els altres mestres, els textos, les influències rebudes, etc., manca de base i es redueix a simple hipòtesi muntada sobre indicis.

Per a donar una idea de la desimoltura amb què l'autor maneja les dades

històriques, adduiré la cita del tractat *De balneis*, atribuït a Arnau en un manuscrit de la Biblioteca Universitària de València. Jo vaig facilitar una descripció sumària del còdex al Sr. Verrier, el qual, en acusar-me'n rebut, identificà l'obra com a original de Pietro d'Éboli, un metge italià anterior a Arnau. Per a mi resulta, doncs, incompreensible que, en el text i nota 4 de la pàgina 143, el Sr. Verrier parli del *De balneis* com si fos d'Arnau i expliqui la dedicació al Duc de Calàbria per l'atribució d'aquest títol a Robert i Carles d'Anjou, reis de Nàpols a l'entorn de 1309. En tot això no hi ha res de veritat. El *De balneis* és un poema mèdic pseudo-arnaldià i no fou dedicat al Duc de Calàbria. La dedicació és, només, de l'exemplar, executat a la fi del segle xv per un copista cortesà i exornat amb trenta-cinc curioses miniatures. Aqueix Duc de Calàbria fou l'últim rei de Nàpols de la branca bastarda d'Aragó, el qual, en morir, llegà la seva biblioteca al monestir de San Miquel dels Reis, de València, d'on els llibres passaren més tard a la naixent Universitat, per a constituir el seu fons més antic. Falles històriques d'aquest calibre impedeixen d'acceptar, si no és amb moltes reserves, les conclusions a què arriba el Sr. Verrier.

II. — El mèrit principal de la primera publicació del Sr. René Verrier, que subratllarem oportunament, consisteix a haver establert a base documental el pròxim parentiu dels germans Ermengol i Joan Blasi, metge i cirurgià, respectivament, a Montpeller, amb Arnau de Vilanova. El testament atorgat pel segon el 1329, del qual es conserva una còpia, menciona Arnau com a oncle. El Sr. Verrier interpretà la menció en el sentit que el pare dels Blasi estava casat amb una germana d'Arnau, i veié en aquest matrimoni un nou indici que Arnau i la seva germana eren nats a Provença.

Ja el P. Batllori es dolgué tot seguit que el Sr. Verrier no hagués donat el text íntegre dels documents que acrediten l'esmentat parentiu. Aprofità una breu estada a Marsella per a copiar-los; i ara ha publicat el llibre de comptes autògraf de Joan Blasi, que és la peça principal i més abundosa de notícies, amb deu altres documents referents a la seva testamentaria, que ajuden a dibuixar la seva personalitat. El fruit més reeixit d'aquest esforç ha estat la correcció, en el text del testament, del mot *amica* per *amita*, amb el qual Blasi qualifica la muller d'Arnau. En el lèxic medieval, *amita* significa, sempre i només, la germana del pare. D'on resulta que Arnau fou, només, oncle polític dels Blasi; o sigui, Arnau es casà, probablement, a Montpeller, amb Agnès Blasi, tia carnal dels dos germans citats. Si el parentiu d'Arnau amb els Blasi fou de pura afinitat, no cal veure-hi cap indici del seu origen provençal. En l'estudi introductori que precedeix la publicació dels documents, el P. Batllori ha assajat una interpretació més objectiva de les dades que consten en el testament de Joan Blasi i dels lligams d'Arnau amb la família de Provença, així com de la relació especial amb el seu nebot Joan i amb la família de la muller d'aquest. Per a coronament del seu estudi, el P. Batllori insinua la hipòtesi — que personalment considero agosarada — que Arnau descendeixi d'una família jueva, radicada originàriament a Provença i convertida a la fe cristiana sota el padrinatge d'algun dels senyors de Vilanova de Vença, que portés el nom d'Arnau, freqüent a la família feudal del dit lloc.

III. — El manuscrit vaticà llatí 3824, trobat i primerament descrit per Menéndez Pelayo, era considerat fins ara com la font més antiga i autèntica per al coneixement dels escrits espirituals d'Arnau de Vilanova, que hi són aplegats en nombre de quaranta-un. La circumstància d'haver estat confeccionat l'any 1305, per ordre i sota la direcció del mateix Arnau, per a ésser

ofert al papa Climent V, li conferia aquell prestigi, no compartit per cap altre còdex arnaldià. Cert que se'n coneixien alguns més, i, entre ells, un a la mateixa Biblioteca Vaticana, el Borghese 205, que Denifle cità de passada en el seu *Chartularium*. La Dra. Anneliese Maier, infadigable investigadora del fons vaticà medieval, estudià recentment aquest còdex i hi descobrí una altra compilació d'escrits espirituals, executada així mateix per ordre i sota la vigilància d'Arnau, que comprèn, ultra l'Oracle atribuït a Sant Ciril i la suposada lletra d'aquest a Gioacchino da Fiore amb la resposta, les obres del mateix Arnau escrites entre 1295 i 1302. El còdex degué ésser ofert al papa Bonifaci VIII. Ens trobem, per tant, davant un còdex més antic que el 3824 i tan autoritzat com ell, que mostra, però, una redacció més primitiva d'alguns dels tractats que hi són continguts. Al marge i entre línies hi figuren afegits i esmenes de mà distinta de la del copista, que la Dra. Maier creu ésser la del mateix Arnau; en el manuscrit 3824 aquestes correccions apareixen incorporades al text, que sembla haver assolit llavors la seva forma definitiva. La troballa, magnífica, de la Dra. Maier interessa, doncs, per una pila d'aspectes: identifica amb força versemblança una sèrie d'autògrafs d'Arnau; descobreix unes glosses d'Arnau, no conegudes fins ara, a l'apòcrif Oracle de Sant Ciril; i, finalment, aclareix el procés de composició d'alguns dels seus tractats espirituals. No cal ponderar la importància de la troballa per al progrés dels estudis arnaldians.

IV. — El volum II de les *Obres Catalanes* d'Arnau de Vilanova, que el P. Miquel Batllori edità dins la col·lecció *ENC*, donà a conèixer, per primera volta, la versió catalana del *Regiment de sanitat al rei d'Aragó* adreçat en llatí per Arnau de Vilanova a Jaume II, que, a prec de la reina Blanca, fou traslladat en vulgar pel cirurgià de la cort Berenguer Sarriera. El P. Batllori utilitzà per a la seva edició un manuscrit del segle xv, únic llavors conegut, conservat a la Biblioteca Nacional de Madrid.

A una distància de menys de dos anys de l'edició, el Dr. M. de Riquer ha descobert en un manuscrit, també de mitjans del segle xv, pertanyent avui al bibliòfil igualadí Sr. Bisbal, un segon text de la mateixa versió catalana, potser menys perfecte, però més complet; la qual cosa permet de millorar l'edició publicada. El que és extraordinari és que el text susdit continua en una segona part, fins ara desconeguda àdhuc en el seu original llatí. El Sr. Riquer ha cuitat a notificar la doble troballa, a les pàgines dels *AST*; ha donat a conèixer, altrament, les variants del text editat pel P. Batllori i ha publicat el text sencer de la segona part, amb la qual cosa ha prestat un bon servei a la cultura catalana i als estudis arnaldians. La descoberta, però, suscità un greu problema. A les diverses col·leccions mèdiques d'*Opera omnia* d'Arnau de Vilanova, publicades totes en el segle xvi, el *Regimen sanitatis ad regem Aragoniae* manca de segona part, i amb aquest text llatí conegut coincideix la versió catalana de Sarriera publicada pel P. Batllori. Era forçós, doncs, el dubte sobre l'autenticitat d'aquella segona part, sobre la procedència dels materials que la componen i àdhuc sobre el seu traductor o compilador; cautament, el Sr. Riquer deixà la qüestió a mans dels arnaldistes. Aquesta ha estat resolta de cop amb la troballa, no per inesperada menys feliç, que el P. Batllori féu, en els arxius d'una república americana, d'un manuscrit llatí del susdit *Regimen sanitatis* en dues parts. Així resulta que l'obra original es continuava, en veritat, en una segona part, que no ha estat mai publicada. La bibliografia arnaldiana s'acaba d'enriquir, per tant, amb la troballa del nou text llatí, i la literatura catalana amb la de la seva versió.

V·VI. — El CSIC decidí, no fa molt de temps, de crear a Madrid, sota la direcció del Dr. P. Lafu Enteralgo, una Secció d'Història de la Medicina, que s'ha consolidat ràpidament fins a erigir-se, ara de poc, en Instituto Arnaldo de Vilanova. Aquest grup d'investigadors, en col·laboració amb especialistes del Centre i Sud d'Amèrica, publica semestralment, des de 1949, uns «Archivos Iberoamericanos de Historia de la Medicina», en el primer número dels quals el secretari de redacció, Sr. J. A. Paniagua, ha publicat dos excel·lents treballs arnaldians. L'un consisteix en una versió castellana, precedida d'una petita nota preliminar, del breu tractat *Cautelae medicorum*, original d'Arnau — com ja adverteix — només en la seva primera part. L'altre és un estudi bastant extens de la doctrina mèdica continguda en l'*Introductorium medicinalium speculum*, on Arnau de Vilanova, seguint les petjades de Galè, es presenta com el primer expositor d'una Patologia general en el sentit més rigorós del mot. Esperem que el Sr. Paniagua ens donarà encara altres bons estudis sobre el nostre gran metge de l'Edat Mitjana.

Joaquim CARRERAS i ARTAU

Bergnes de las Casas, helenista y editor (1801-1879), por SANTIAGO OLIVES CANALS.

Con un prólogo de JORGE RUBIÓ y BALAGUER. Barcelona, Instituto Antonio de Nebrija : Escuela de Filología (CSIC), 1947. XLII+298 pàgs.+4 làms. («Publicaciones de la Escuela de Filología de Barcelona», Filología Clásica, V.)

Gràcies a aquest estudi d'una de les figures associades amb més noble caràcter al renaixement de l'hellenisme a Catalunya, posseïm una visió clara, no sols del petit món de l'editorial romàntica barcelonina, sinó, en molts detalls, del mateix moviment cultural desenrotllat a Barcelona i fora d'ella durant el segle XIX. Vet aquí el triple mèrit de l'obra del Prof. Olives, investigador de sòlida formació, precís i escrupolós en les seves recerques i apreciacions. El mestre Rubió i Balaguer ha situat, en unes pàgines sovint emocionades i sempre riques d'observacions i dades, el panorama intel·lectual d'aquella època sota la llum d'una evocació personal i del sentiment quasi familiar de la seva generació, com a fill del més famós dels deixebles d'Antoni Bergnes de las Casas : el seu pròleg és una peça antològica.

El Sr. Olives ha dividit l'estudi de Bergnes en tres parts, corresponents a la biografia, a l'hellenista autodidacte, a l'editor romàntic. Si ja als ulls de la generació de Rubió i Balaguer es convertia Bergnes de las Casas en una figura simbòlica, per a nosaltres era poc més que un nom rodejat de prestigis mítics. Abans que se n'apoderés la llegenda, el Sr. Olives li torna la seva dimensió humana, històrica i cultural, malgrat l'escassetat de fonts bio-bibliogràfiques, utilitzades ací de manera exhaustiva. Només l'arxiu general de la nostra Universitat, actualment tancat, no ha pogut ésser posat a contribució ; sens dubte guarda dades importants. No ens trobem, és clar, davant d'un simple esbós biogràfic. El món en què es desenvolupa l'activitat de Bergnes supera, en extensió i profunditat, el clos local ; es desplega, de vegades, sobre diversos indrets de l'àrea peninsular i penetra, encara, no rarament, l'àmbit europeu. El llibre del Sr. Olives representa, per tant, una notable contribució a la coneixença de la història de l'hellenisme espanyol en la seva època heroica i en les seves relacions amb els orígens de l'*Alttertumswissenschaft*.